

## MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA 5-6 YOSHLI BOLALARNI SAVODXONLIKKA O'RGATISHDA PEDAGOGLARNING KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

**Kattaxo'jayeva Shaxlohon Bohodirovna**

*Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktor mutaxassislarini qayta tayyorlash  
va ularni malakasini oshirish instituti "maktabgacha va musiqiy ta'lim"  
kafedra katta o'qituvchisi  
Telefon +998998350075*

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida 5–6 yoshli bolalarni savodxonlikka o'rgatishda nutq va eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati yoritilgan bo'lib, bolalarning og'zaki nutqini boyitish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, fonematik eshituvni shakllantirish hamda muloqot madaniyatini rivojlantirish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, savodga tayyorlash jarayonida didaktik o'yinlar, suhbat, tinglab tushunish mashqlari va interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligi ko'rsatib berilgan. Maqola orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqiy faollikni oshirish, eshitish orqali idrok etish qobiliyatini rivojlantirish hamda boshlang'ich ta'limga puxta tayyorlash bo'yicha tavsiyalar beriladi.

**Kalit so'zlar:** Savodxonlik, bola, ta'lim, tarbiya, tajriba, rivojlanish, nutq, bolalar, tarbiyachi, ijodiy faoliyat, pedagogik jarayon, mahorat, shakllantirish.

O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida" qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi" ijrosini ta'minlash, maktabgacha ta'lim tizimidagi takomillashtirilgan "ILK QADAM" davlat o'quv dasturiga muvofiq, savodxonlikka o'rgatish maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta va tayyorlov guruhlarida rejalashtirilganligi, bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim va tarbiyalanuvchilarga kompetentsiyaviy bilim berish, tarbiyachi pedagoglarning kompetensiyalarini oshirish kabi masalalar asos bo'la oladi. Davlat ta'lim standartiga muvofiq maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlash ularni tayyorgarlik darajasi, sifati va layoqatini rivojlantirish, unda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "savodxonlik uchun zarur shart sharoit sifatida ovozli analitik va sintetik faollikni shakllantirish" vazifasi qo'yilgan.

Bola rivojlanishining hozirgi holati bolani axborot muhitiga juda erta va intensiv ravishda kirib kelishi bilan tavsiflanadi, shuning uchun ko'plab o'qituvchilar, tarbiyachi pedagoglar va ota-onalar maktabgacha yoshdagi bolalarni

savodxonlikka o'rgatishning shart-sharoitlari asoslarini tubdan isloh qilish, kelajakda bolaning maktabda muvaffaqiyatli o'qishining kaliti deb tushuniladi.

Ta'lim holati maktabgacha yoshdagi bolalarni savodxonlik bo'yicha o'qitish muammosining yetarli darajada nazariy rivojlanishi, o'zgaruvchan an'anaviy va noan'anaviy savodxonlik texnologiyalarining mavjudligi, ota-onalarning maktabgacha bolalik davrida bolalarni savodxonlikka o'rgatishga bo'lgan katta qiziqishi, bolalar bog'chasida savodxonlikning turli shakllariga bo'lgan talab (to'garaklar, qo'shimcha ta'lim xizmatlari) bilan tavsiflanadi.

Ko'p jihatdan, bolalarning nutqini rivojlantirish, shu jumladan savodxonlik muammosini hal qilishning muvaffaqiyati professional tarbiyachi pedagoglar tomonidan belgilanadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyatining sifati tarbiyachi pedagog ishining sifatiga, bolalar bilan ishlashning yangi shakllari va usullarini ijodiy izlash uchun rahbar tomonidan yaratilgan sharoitlarga, tarbiyachi pedagoglar faoliyati natijalarini obyektiv baholashga bog'liq bo'lib, nazariy jihatdan ularning kasbiy mahorati ya'ni kompetensiyasiga tayanadi. Kasbiy kompetensiya adabiyotlarda ma'lum bir faoliyatni samarali bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, qobiliyat, mutaxassisning shaxsini shakllantirish darajasi sifatida qaraladi. Ma'lumki, kompetensiya mutaxassisning shaxsiy bilim ko'nikmasi bo'lgan, ya'ni tegishli bilim va shaxsiy tajribaga ega bo'lgan masalalar, muammolar va vazifalar doirasi majmui hisoblanadi. Kompetensiya muayyan muammolarni hal qilish uchun ichki va tashqi resurslarni samarali tashkil etishga tayyorligida ifodalanadi. Tarbiyachilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi zarur va maktabgacha ta'lim tashkilotning uslubiy ish tizimi bilan ta'minlanadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda ta'lim-tarbiyaning ijtimoiy hayot bilan uyg'unligini ta'minlash prinsipiga qat'iy amal qilish kerak. Bola rivojiga individual yondashuv, savodga o'rgatish mezonlari, shaxsiyatini hurmat qilish, uning manfaatlari, ehtiyojlari va rivojlanish darajasini hisobga olish ta'limni rivojlantirish manbai sifatida uslubiy ishlar ko'plab tadqiqotchilar va metodistlarning e'tiborini tortadi. Adabiyotlarda uslubiy ishlarni tashkil etish va ishlash masalalari, ta'lim muammolarini hal qilish yo'llari muhokama qilinadi uning ijro sifatining oshishini nazorat qilinadi. Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarni savodxonlik sohasida tarbiyachilarning kasbiy mahoratini oshirish usullaridan biri, kurslarda o'qitish va o'z-o'zini o'qitish bilan bir qatorda maktabgacha ta'lim tashkilotida uslubiy ish bo'lishi mumkin. Maktabgacha ta'lim tashkilotida uslubiy ishlar pedagog kadrlar malakasini oshirishning yaxlit umumdavlat tizimida muhim bo'g'in hisoblanadi.

Tarbiyachilarning maktabgacha yoshdagi bolalarni savodxonlik bo'yicha o'qitish muammosini hal qilishga kasbiy tayyorgarligi darajasini aniqlash uchun "501-sonli MTT" asosida tarbiyachilar o'rtasida so'rovnoma o'tkazildi. Javoblarni

tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, barcha tarbiyachilar bolalarni maktabgacha yoshda savodxonlikka o'rgatish zarur deb hisoblashadi. So'rovda qatnashgan tarbiyachilarning aksariyati maktabgacha yoshdagi bolalarni savodxonlik bo'yicha o'qitishning zamonaviy usullari to'g'risida ma'lumotga juda muhtoj, shuningdek, ushbu muammoni hal qilishga amaliy tayyorgarlikka ega emaslar.

Maktabgacha 5-6 yoshdagi bolalarni savodxonlik bo'yicha ishlarni takomillashtirish usullaridan biri bu bolalar bog'chasida uslubiy ish tizimida savodxonlik masalalarida tarbiyachilarning kasbiy mahoratini oshirishdir. Tajriba shuni ko'rsatadiki, tarbiyachilarning kasbiy darajasini oshirishga qiziqishi uchun kasbiy mahoratni oshirish uchun bunday sharoitlarni yaratish muhimdir.

Savodxonlik sohasidagi maktabgacha ta'lim tashkilotida uslubiy ishlarning maqsadi pedagogning kasbiy mahoratini shakllantirish uchun maqbul sharoitlarni yaratishdir.

Uslubiy tizimning ishlashi quyidagi vazifalarni hal qiladi:

- savodxonlik sohasidagi tarbiyachilarning kasbiy mahoratini doimiy ravishda oshirish;
- zamonaviy texnologiyalar asosida pedagogning kasbiy mahoratini oshirish jarayonini takomillashtirish;
- tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyasi holatini tahlil qilish;
- uslubiy jarayonning samaradorligini tahlil qilish.

Uslubiy ishlarni tashkil etishning turli shakllari mavjud: frontal, guruhli, individual (treninglar, seminarlar, davra suhbatlari, konsultatsiyalar, ustozlik, seminarlar, pedagogik va uslubiy metodlar, uslubiy g'oyalar festivali, biznes o'yinlari, konferensiyalar, o'z-o'zini tarbiyalash, ijodiy guruhlar va boshqalar).

Uslubiy ishlarni optimallashtirish maqsadida o'qituvchilarning savodxonlik sohasidagi kasbiy darajasini oshirishni uzoq muddatli rejalashtirish ishlab chiqilgan bo'lib pedagoglarning nazariy va amaliy faoliyatining turli shakllarining maqbul tanlangan nisbati maktabgacha yoshdagi bolalarni savodxonlikka o'qitish muammosi bo'yicha qo'yilgan vazifalarni iloji boricha samarali amalga oshirishga imkon beradi. Pedagogik kengash uslubiy ishlarning shakllaridan biri bo'lib, unda tarbiyachilarning savodxonlik, o'zini takomillashtirish va kasbiy mahoratini oshirish sohasidagi xabardorligi masalalari hal qilinadi. Pedagogik kengash doirasida ham nazariy, ham amaliy masalalar ko'rib chiqiladi, bu erda tarbiyachilar nazariy xabarlar, tajriba almashish bo'yicha nutqlarni taqdim etadilar.

Konsultatsiyalar maktabgacha 5-6 yoshdagi bolalarni savodxonlik bo'yicha o'qitishning muhim jihatlariga e'tibor berishga imkon beradi. Maslahatlashuvga oldindan tayyorgarlik maktabgacha yoshdagi bolalarni savodxonlikka o'rgatishning zamonaviy yondashuvlarini aks ettiruvchi adabiyotlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida muammoning nazariy va

amaliy jihatlarini, masalan, “maktabgacha 5-6 yoshdagi bolalarda fonemik eshitishning rivojlanishi”, “fonemik idrok – bolalarni savodxonlikka tayyorlashda ovozli tahlilning asosi sifatida”, “nutq markazini tashkil etish” kabi maslahatlar mavjud. Uslubiy soatni o‘tkazish tarbiyachilarning ma’lum bir mavzu bo‘yicha bilimlarini aniqlashtirishga, ilmlarini kengaytirishga, savodxonlik sohasidagi muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Uslubiy ishlarning an’anaviy shakllari nafaqat tayyor bilimlarni taqdim etish va ularni ko‘paytirishga, balki faoliyat jarayonida pedagog tarbiyachilar tomonidan bilimlarni mustaqil ravishda o‘zlashtirishga qaratilgan jarayon bo‘lib, bunda ular qotib qolgan bilim ko‘nikma malakalarini yangilari bilan almashtiriladi.

Pedagog tarbiyachilarning kasbiy darajasini oshirishning samarali shakli bu uslubiy festival bo‘lib, uning doirasida uslubiy ko‘rgazma tashkil etiladi, unda maktabgacha yoshdagi bolalarni savodxonlik bo‘yicha uslubiy ishlanmalar (ssenariylar, referatlar) va muallifning didaktik qo‘llanmalari (namoyish va tarqatma materiallar, ish daftarlari va boshqalar) taqdim etilishi mumkin. Festivalni tashkil etish nafaqat pedagogik faoliyatning yakuniy natijalarini, balki izlanishlarning jonli jarayonini, savodxonlik muammolarini hal qilishda qiyinchiliklarni yengib o‘tishga imkon beradi. Savodxonlik sohasidagi pedagogik mahoratning o‘shishiga “yosh tarbiyachi maktabi” tashkiloti yordam beradi, uning doirasida tarbiyachilar ilg‘or tajribalar bilan tanishadilar, mashg‘ulotlarning qisqacha mazmunini ishlab chiqadilar va o‘z faoliyatini tahlil qiladilar. “Yosh tarbiyachi maktabi” mashg‘ulotlarida maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish masalalaridan tashqari, tarbiyachining nutq madaniyati masalalari ham ko‘rib chiqiladi, nutq ustaxonalari o‘tkaziladi. Ijodiy guruh faoliyati tarbiyachilarning kasbiy mahoratini oshirishga, ularning ijodiy salohiyatini oshirishga, o‘quv jarayoni sifatini oshirishga yordam beradi. Ijodiy guruh jamoasi didaktik qo‘llanmalar, nutq o‘yinlarining kartotekalari, eslatmalar, tavsiyalar, pedagoglar, bolalar va ularning ota-onalarining savodxonlik bo‘yicha o‘zaro munosabatlari tizimini ishlab chiqmoqda.

Tarbiyachi bolalarni mashg‘ulotlarga jalb etib, qiziqтира olsa, ularda narsalar, predmetlar, voqea-hodisalarni ko‘proq o‘rganish ehtiyoji vujudga keladi. Bu jihatdan maktabgacha ta’lim tashkilotida tashkil etiladigan turli to‘garaklar, bayram kechalari, ertaliklar alohida ahamiyatga ega. Maktabgacha ta’lim tashkilotida tarbiyaviy ishlarning bolalar ilgari o‘zlashtirgan bilimlari, odatlari hamda egallagan hayotiy tajribalariga tayanib olib borilishi zarurligi pedagoglarga uqtiriladi. Ular shu asosda bolalarga ko‘rsatadigan pedagogik ta’sirning murakkab shakllarini o‘zlashtiradilar, ilgari o‘zlashtirilgan bilimlari, xulq-atvor mezonlari va qoidalari bilan yangi o‘zlashtirayotganlarini uyg‘unlashtiradilar. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari pedagogik jarayonlarini boshqarish murakkab pedagogik vazifa

hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarning yosh xususiyatlari hamda individual farqlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha ta'lim jarayonini tashkil etishning mazmuni, usul va metodlari har bir guruh tarbiyalanuvchilarining o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Bu belgilar bolalarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o'zgaradi.

Shunday qilib, pedagogik kompetensiyani oshirish bo'yicha uslubiy ishlarni tashkil etish maktabgacha yoshdagi bolalarni savodxonlik sohasida tarbiyachilarning malakasini oshirish uchun zarur shartdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog-tarbiyachilari ta'lim-tarbiyaviy faoliyati mazmunini tanlashda bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olishi zarur. E'tibor berib, tarbiyachilar bilan bolalarning savodxonligini oshirish bo'yicha kasbiy kompetensiyani oshirish bo'yicha ishlar o'quv jarayonining yaxlitligini to'liq ta'minlashga imkon beradi va bolaning har tomonlama, to'liq rivojlanishini kafolatlaydi, unda zamonaviy jamiyatning yosh imkoniyatlari va talablariga javob beradigan universal qobiliyatlarni shakllantiradi va shu bilan barcha bolalar uchun rivojlanishning teng boshlanishini maqsadga muvofiqdir.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi Qonuni 2019-yil 16-dekabr, O'RQ-595-son.
2. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi (такимиллаштирилган қайта нашр) – T.:2022
3. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini mavzuli rejalashtirish (maktabga tayyorlov guruh). T.:2018
4. "Ilm yo'li" variativ dastur 6 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash. T.: 2019
5. "Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim asosida ta'lim jarayonini rejalashtirish", Shin A.V., Mirziyoeva Sh.Sh., Grosheva I.V., Mikailova U.T., Suleymanova Yu.T., Daukaeva A.G., Vlasova Ye.N., Galimova E.F., metodik qo'llanma, T – 2020
6. N.Sh.Abdullaeva, "Maktabgacha ta'limni variativ yondashuv asosida takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari" – T.:2020